

ההבדלים בין חלוקת העולם הזה והעולם הבא

1.

אמר מר: עתידה ארץ ישראל שתחלק לשלושה עשר שבטים. אידך למאן?
אמר רב חסדא: לנשיא, דכתיב: "והעובד העיר יעבדהו מכל שבטי ישראל".
אמר ליה רב פפא לאבוי, אימא: רונגר בעלמא: לא סלקא דעתך, דכתיב:
"והנותר לנשיא מזה ומזה לתרומת הקדש ולאחוזת העיר"

ההבדל הראשון אותו מונה הגמרא הוא חלוקת הארץ ל"ג חלקים במקום ל"ב. הגמרא אומרת שהחלק ה"ג ישתייך לנשיא, אשר נקרא בפסוקים ביחזקאל 'עובד העיר'.

לגבי השאלה מיהו אותו נשיא מצאנו שלוש תשובות:

- א. הרשב"ם – "לנשיא – למלך המשיח".
- ב. רבינו גרשום – "לנשיא דכתיב העובד את העיר. מלך שהוא משמר את העיר".
- ג. ר' אברהם אב"ד (בשיטת הקדמונים) – "לעובד העיר, שהוא הנשיא שעול הציבור מוטל עליו דכתיב אם היום תהיה עבד לעם הזה"⁵.

הגמרא מסבירה שהנשיא לא יקבל נחלה ישירה, אלא כל שבט יתן לו חלק מנחלתו. דין זה נלמד מהפסוק ביחזקאל "והעובד העיר יעבדהו", ועל כך אומר הרשב"ם "יעבדהו – יתנו לו נחלה מכל שבטי ישראל". הגמרא שואלת על כך "ואימא רונגר בעלמא".

הרשב"ם מבין ששאלת הגמרא היא שאולי לא יתנו לנשיא נחלה בכלל אלא יהיו לו שכירים, ורבינו גרשום מבין שההוה-אמינא היא שיתנו לו רק עיר אחת. תשובת הגמרא היא "והנותר לנשיא מזה ומזה לתרומת הקדש ולאחוזת העיר".

מפסוק זה נלמדים שני דברים:

- א. "לנשיא מזה ומזה – משמע שנוטל חלק מזה ומזה".
- ב. "לתרומת הקדש – לבד מקומו של בית המקדש. ולאחוזת העיר – ולבד מקום העיר..." (רשב"ם על אתר).

נראה שהדבר מופיע אף בפסוקים עצמם:

וּמֵאֲחֻזַת הַלְוִיִּם וּמֵאֲחֻזַת הָעִיר בְּתוֹךְ אֲשֶׁר לְנִשְׂיָא יְהִיָּה בֵּין גְּבוּל יְהוּדָה וּבֵין גְּבוּל בְּנֵימִן לְנִשְׂיָא יְהִיָּה (יחזקאל מ"ח, כב)

לסיכום, נחלתו של הנשיא תכלול חלק מכל אחת מנחלות השבטים ובנוסף בידיו יהיו בית המקדש וירושלים. דבר זה מסתדר יפה עם הכינוי הייחודי בו נקרא הנשיא בפסוקים אלו 'עובד העיר' – כדברי הרשב"ם:

דעול רבים מוטל עליו, דכתיב ברהבעם אם היום תהיה עבד לעם הזה

הנשיא משרת את העם ועול הרבים מוטל עליו, ולכן אך ראוי שנחלתו תכלול חלק מכל אחת מנחלות השבטים.

2. איך יחולקו שניים עשר החלקים האחרים? על כך עונה הרשב"ם:

שתחלק לעתיד לבא ל"ג שבטים כלומר ל"ג חלקים שוין ולקמן מפרש מאי ניהו אותו חלק דטפי התם דאי משום לוי דנקיט נחלה כשאר שבטים דכתיב התם "שער לוי אחד" הא מנשה ואפרים נמי לא יטלו אלא חלק אחד דכתיב התם "שער יוסף אחד" נמצאו י"ב שבטים נוטלין י"ב חלקים והיי"ג לנשיא כדלקמן

בחלוקת הנחלות של העולם הבא יקבל שבט לוי נחלה ככל השבטים, ואפרים ומנשה, שעד היום נחלו בארץ שתי נחלות, יקבלו נחלה אחת.

חלוקת ארץ ישראל לעתיד לבוא

אוריה דור*

חלוקת הארץ לעתיד לבוא

בפרק החותם את ספר יחזקאל (מ"ח, כט-לד), ישנה נבואה המדברת על חלוקת הארץ¹:

וְזֶאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּפְּלוּ מִנְּחִלָּה לְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵלֶּה מַחְלְקוֹתֵם נֶאֱמַר ה' א-לוהים: וְאֵלֶּה תוֹצְאֹת הָעִיר מִפֶּתַח צִפּוֹן חֲמֵשׁ מֵאוֹת וָאַרְבַּעַת אֲלָפִים מִדָּה: וְשִׁעְרֵי הָעִיר עַל שְׁמוֹת שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁעָרִים שְׁלוֹשָׁה צִפּוֹנָה שְׁעַר רְאוּבֵן אֶחָד שְׁעַר יְהוּדָה אֶחָד שְׁעַר לֵוִי אֶחָד: וְאֵל פֶּתַח קְדִימָה חֲמֵשׁ מֵאוֹת וָאַרְבַּעַת אֲלָפִים וְשִׁעְרִים שְׁלֹשָׁה וְשִׁעַר יוֹסֵף אֶחָד שְׁעַר בְּנֵימִן אֶחָד שְׁעַר דָּן אֶחָד: וּפֶתַח נֶגְבָה חֲמֵשׁ מֵאוֹת וָאַרְבַּעַת אֲלָפִים מִדָּה וְשִׁעְרִים שְׁלֹשָׁה שְׁעַר שִׁמְעוֹן אֶחָד שְׁעַר יִשְׂשַׁכָּר אֶחָד שְׁעַר יְבֻלָּן אֶחָד: פֶּתַח יְמָה חֲמֵשׁ מֵאוֹת וָאַרְבַּעַת אֲלָפִים שְׁעָרֵיהֶם שְׁלֹשָׁה שְׁעַר גָּד אֶחָד שְׁעַר אֲשֶׁר אֶחָד שְׁעַר נַפְתָּלִי אֶחָד

הגמרא בפרק שמיני של מסכת בבא בתרא (קכב.)² דורשת פרק זה כמדבר על חלוקת הנחלות לעתיד לבא. הגמרא מונה מספר הבדלים משמעותיים בין חלוקת העוה"ז וחלוקת העוה"ב.

תנאי: עתידה ארץ ישראל שתחלק לשלושה עשר שבטים, שבתחלה לא נתחלקה אלא לשנים עשר שבטים, ולא נתחלקה אלא בכסף, שנאמר: "בין רב למעט... ולא נתחלקה אלא בגורל, שנאמר: "אך בגורל" ולא נתחלקה אלא באורים ותומים, שנאמר: "על פי הגורל". הא כיצד? אלא עזר מלוכש אורים ותומים ויהושע וכל ישראל עומדים לפניו...

ולא כחלוקה של עולם הזה חלוקה של עולם הבא... הקדוש ברוך הוא מחלק להן בעצמו, שנאמר: "ואלה מחלקותם נאם ה'"

מדוע בכלל יש צורך בחלוקה שונה לעתיד לבוא? ועוד חלוקה שתבצע על ידי הקב"ה בעצמו?
ה'תורת חיים'³ כותב⁴:

והקב"ה מחלק להן בעצמו. ונפק מיניה כשם שהוא יתברך חי וקיים לעולם כך תהיה אותה החלוקה קיימת לעולם אבל חלוקה ראשונה בין שהיתה על ידי בני אדם כשם שבני אדם בטלים ומתים כך חלוקתם נתבטלה והוגלו ישראל מן הארץ

חלוקת בני אדם לעולם תהיה חלוקה זמנית, מכיוון שבהגדרה בני אדם הם זמניים ובטלים, בניגוד לחלוקת הקב"ה שהיא עולמית. עם זאת, עדיין ניתן לשאול מדוע החלוקה תשתנה לעתיד לבוא מחלוקת העוה"ז? אם ננסח את השאלה אחרת, מה בחלוקת העוה"ז דורש תיקון לעתיד לבא?

נראה את השינויים בין החלוקות אותם מביאה הגמרא ובעקבות כך ננסה לעמוד על היסוד של חלוקת העוה"ב.

* המאמר מוקדש לשחרורו המהיר של אחינו יהונתן בן מלכה פולארד שגוסס בכלא האמריקאי.

¹ כדאי לקרוא את כל הנבואה המתחילה בפרק מ"ז, פס' י"ג.

² כל הציטוטים מהגמרא שיוואו בהמשך המאמר הינם מדף זה.

³ ר' אברהם חיים ב"ר נפתלי צבי הירש שור, שימש כאב"ד בעלז ובסטאנוב. כתב את 'צאן קדושים' על סדר קדושים. נפטר בשנת 1632.

⁴ המהרש"א בחידושי אגדות התבטא בצורה דומה.

⁵ אמנם, לא מוכרחים להבין את שיטתו כגישה שלישית וניתן להבין שהוא רק מפרש את השימוש בכינוי 'עובד העיר', אבל ניתן להבין מפירושו שהוא רואה בנשיא שם כולל למנהיג הציבור, מבלי התייחסות ספציפית לתפקידו המדויק.

בנוסף לרשב"ם, כך פירשו גם התוספות (ד"ה 'איך למאן') ור' אברהם אב"ד (בשיטת הקדמונים). עם זאת, הר"ן (מובא בשיטמ"ק) וכן הרשב"ש הקשו על פירוש זה וסברו שאפרים ומנשה יטלו שני חלקים ושבת לוי יקבל ערים.

סיוע גדול לשיטה הראשונה מצוי בפסוקים בספר יהושע (י"ד, א-ד):

וְאֵלֶּה אֲשֶׁר נָחֲלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר נָחֲלוּ אוֹתָם אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וַיהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון... בְּגוֹרֵל נָחֲלָתָם כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' בְּיַד מֹשֶׁה... וְלֵלוּיִם לֹא נָתַן נַחֲלָה בְּתוֹכָם: כִּי הָיוּ בְּנֵי יוֹסֵף שְׁנֵי מִטּוֹת מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם וְלֹא נָתַנוּ חֵלֶק לְלוּיִם בְּאֶרֶץ כִּי אִם עָרִים לְשֵׁבֶת וּמִגְרָשֵׁיהֶם לְמִקְנֵיהֶם וּלְקִנְיָנָם

המפסוקים מוכח כמעט להדיא, שהעובדה שהלוויים לא מקבלים נחלה, והעובדה שאפרים ומנשה נוחלים שתי נחלות, תלויות אחת בשנייה, ושתיהן קשורות למאפייני החלוקה שהוזכרו בגמרא – חלוקה על פי אלעזר וחלוקה על פי הגורל. על הקשר המהותי שבין נחלת הלוויים ונחלות אפרים ומנשה נעמוד בהמשך המאמר.

3. הגמרא מונה עוד הבדל שיהיה בחלוקה לעוה"ב:

ולא כחלוקה של עולם הזה חלוקה של עולם הבא; העולם הזה, אדם יש לו שדה לבן – אין לו שדה פרדס, שדה פרדס – אין לו שדה לבן; לעולם הבא, אין לך כל אחד ואחד שאין לו בהר ובשפלה ובעמק, שנאמר: "שער ראובן אחד שער יהודה אחד שער לוי אחד"

אנו יודעים שבחלוקה לעוה"ז לכל נחלה יש מאפיינים ייחודיים שאין בנחלות האחרות. הדבר בא לידי ביטוי בצורה הברורה ביותר בברכות יעקב לבניו⁶, שם הוא מדבר על הייחודיות שבכל נחלה.

נחלת יהודה כוללת כרמים רבים – "כחלילי עיניים מין... אוסרי לגפן עיר", נחלת אשר כוללת עצי זית – "מאשר שמנה לחמו", זבולון "לחוף ימים ישכון" ועוד.

בעוה"ב הנחלות יתחלקו בצורה כזו שכל נחלה תכלול את כל סוגי השדות – שדה לבן, פרדס, כרם, ים וכו'.

מהות ההבדל

ננסה להציע הבנה במהות ההבדל שבין החלוקה לעוה"ז לחלוקה לעוה"ב. נתחיל מהסוף להתחלה.

העובדה שכל נחלה תורכב מכל סוגי השדות נראית כמבטלת לחלוטין את ברכות יעקב לבניו. בניגוד למופיע בפרשת ויחי, בה כל אחד מהשבטים מקבל נחלה מיוחדת, לעתיד לבוא תיווצר אחידות ברמת הנחלה.

נראה שזהו המפתח להבנת כל החלוקה לעוה"ב. אנחנו יודעים שמלבד כל הנחלות, ישנן שלוש ברכות מיוחדות אותן העניק יעקב לבניו – הכהונה, המלוכה והבכורה. כל שלושת הברכות האלו היו אמורות לעבור לראובן וכולן נלקחו ממנו בגלל שחילל יצועי אביו⁷. הכהונה ניתנה ללוי, הבכורה עברה ליוסף והמלוכה ליהודה.

אם נעמיק בחלוקת עולם הבא, נראה שאלו בדיוק הדברים שיתבטלו לעתיד לבא!

בכורתו של יוסף מתבטאת בכך שכל בכור, הוא יורש פי שניים בירושת האב. הדבר מתבטא בכך ש"אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לוי", וינחלו שתי נחלות בארץ.

הפסוקים בפרשת קורח מדגישים את העובדה ששבת לוי לא מקבל נחלה בארץ בגלל עבודתו⁸:

ויאמר ה' אל אהרן בארצם לא תנחל וחלק לא יהיה לך בתוכם אני חלקך ונחלתך בתוך בני ישראל... כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה' תרומה נתתי ללוויים לנחלה על כן אמרתי להם בתוך בני ישראל לא ינחלו נחלה

מלכותו של יהודה מתבטאת בכך שמנהיגי העם באים משבת, "לא יסור שבת מיהודה", ועיר המלוכה – ירושלים, שייכת לנחלתו⁹.

אלו בדיוק הדברים שמתבטלים לעוה"ב. אפרים ומנשה נוטלים רק חלק אחד ביחד, שבת לוי נוחל נחלה, והנשיא (ע"פ השיטות השונות, נשיא, מלך, או מלך המשיח), מקבל חלק בפני עצמו, וירושלים, עיר המלוכה, נמצאת בנחלתו ולא בנחלת יהודה.

אמנם, סביר להניח שמוצאו של הנשיא יהיה משבת יהודה, אבל העובדה שנחלתו לא ניתנת לו בצורה ישירה אלא היא מורכבת מנחלות כל השבטים, מעידה על כך שלאחר שהוא נהיה מנהיג הוא משתייך לכל השבטים בצורה שווה¹⁰, וכמאמר רשב"ם: "דעול רבים מוטל עליו".

נראה שהדברים מעידים על הסתכלות מעמיקה יותר בברכות יעקב ובמהות היחס בין השבטים.

אנו רואים שברכות יעקב הן 'בדיעבד'. המצב שבו לכל שבת יש נחלה ייחודית אינו לכתחילה, משום שהדבר מחדד את ה'מתח' שבין האחים-השבטים. גם העובדה שחלק מהאחים קיבלו תפקידים מיוחדים – כהונה, בכורה או מלכות איננה אידיאלית ולכן היא נתבטלה לעתיד לבא.

החלוקה לעתיד לבא תיצור אחידות ואחדות בין השבטים, וכדברי ה'תורת חיים' שהובאו לעיל: "כשם שהוא יתברך חי וקיים לעולם כך תהיה אותה החלוקה קיימת לעולם".

⁹ למ"ד ירושלים נתחלקה לשבטים.

¹⁰ הבנה זו של הגמרא אולי יכולה לסייע לנו בפתרון קושי בפשוטו של מקרא. בברכות יעקב נאמר ליהודה "לא יסור שבת מיהודה ומחוקק מבין רגליו עד כי יבוא שילה". רוב המפרשים, וכן תרגום יונתן ותרגום אונקלוס, פירשו ש'שילה' הוא מלך המשיח. אם כן, לא ברור מהי משמעותה של המילה 'עד' בפסוק, שהרי גם מלך המשיח יבוא מיהודה! אם נקבל את דברי רשב"ם בסוגייתנו כי הנשיא הוא מלך המשיח, הרי שהדברים ברורים. "לא יסור שבת מיהודה" – כל הימים שופטי ישראל ומלכו ישתייכו לשבת יהודה, "עד כי יבוא שילה" עד שיבוא מלך המשיח, שאע"פ שיצא מיהודה הרי שהוא יפסיק להשתייך אליו ויחשב כמשיח של כל ישראל (כפי שהוסבר לעיל בתיאור נחלתו ובפירוש המילים "עובד העיר").

⁶ בראשית מ"ט.

⁷ בראשית מ"ט, ג-ד. דברי הימים א ה', א-ב.

⁸ במדבר י"ט, כ-כד.

